



Türk Turizm Araştırmaları Dergisi

2021, 5(4): 2274-2299.

DOI: [10.26677/TR1010.2021.872](https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.872)

ISSN: 2587-0890 Dergi web sayfası: <https://www.tutad.org>



ARAŞTIRMA MAKALESİ

Kültürel Miras Turizminde Somut Varlıklara Yönelik Koruma Stratejileri: Eskişehir Yazılıkaya Anıtı Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Serdar EREN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Kütahya, e-posta: serdar.eren@dpu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9733-2308>

Tansu Elif DİNÇ, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya, e-posta: tansuelif95@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0314-1557>

Öz

Anadolu geçmişte birçok eski medeniyete ev sahipliği yapmış ve farklı uygarlıklardan kalan somut kültürel mirasların oldukça fazla sayıda olduğu ve geniş bir alana yayıldığı bir konumda bulunmaktadır. Soyut ve somut özelliği bulunan kültürel mirasların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması ülkemizin turizm ve kültür konularındaki gelişmişliğinin bir göstergesi durumundadır. Kültürel mirasın somut öğelerinin korunmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi bu çalışmanın ana amacını açıklamaktadır. Bu amaca yönelik olarak somut kültürel miras varlıklarının sorunları ve bu sorunların çözüm önerileri ile ilgili 16 katılımcı ile gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuş, “sorunlar” ve “öneriler” olmak üzere iki ana konu halinde tartışılmıştır. Elde edilen bulgular çoğunlukla eğitim sisteminin düzeltilmesi yönünde olup kültür ve miras derslerinin ilkökul seviyesine indirilmesi gerektiği ayrıca vandalizm sorununa karşı caydırıcı cezaların verilmesi yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Turizm, Koruma Stratejileri.

Makale Gönderme Tarihi: 13.07.2021

Makale Kabul Tarihi: 02.12.2021

Önerilen Atf:

Eren, S. ve Dinç, T. E. (2021). Kültürel Miras Turizminde Somut Varlıklara Yönelik Koruma Stratejileri: Eskişehir Yazılıkaya Anıtı Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(4): 2274-2299.

© 2021 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.



Journal of Turkish Tourism Research

2021, 5(4): 2274-2299.

DOI: [10.26677/TR1010.2021.872](https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.872)

ISSN: 2587-0890 Journal Homepage: <https://www.tutad.org>



RESEARCH PAPER

Conservation Strategies for Tangible Assets in Cultural Heritage Tourism: The Example of Eskişehir Yazılıkaya Monument

Assistant Prof. Dr. Serdar EREN, Kütahya Dumlupınar University, Tavşanlı Faculty of Applied Sciences, Kütahya, e-mail: serdar.eren@dpu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9733-2308>

Tansu Elif DİNÇ, MSc. Student, Kütahya Dumlupınar University, Graduate School of Education, Kütahya, e-mail: tansuelif95@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0314-1557>

Abstract

Anatolia has hosted many ancient civilizations in the past and is located where tangible cultural heritages from different civilizations are abundant and spread over a wide area. Therefore, the preservation of cultural heritage with intangible and tangible features and their transfer to future generations is an indicator of the development of our country in tourism and culture. Therefore, developing strategies for protecting tangible elements of cultural heritage explains the primary purpose of this study. For this purpose, the data obtained from the interviews with 16 participants about the problems of tangible cultural heritage assets and the solution proposals of these problems were subjected to content analysis and discussed in two main topics as “problems” and “suggestions”. The findings are primarily in the direction of improving the education system, and that culture and heritage courses should be reduced to the primary school level, and deterrent punishments should be given against the problem of vandalism.

Keywords: Cultural Heritage, Tourism, Preservation Strategies.

Received: 13.07.2021

Accepted: 02.12.2021

Suggested Citation:

Eren, S. and Dinç, T. E. (2021). Conservation Strategies for Tangible Assets in Cultural Heritage Tourism: The Example of Eskişehir Yazılıkaya Monument, *Journal of Turkish Tourism Research*, 5(4): 2274-2299.

© 2021 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

GİRİŞ

Kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik stratejiler günümüzde turizm ve boş zaman yönetimi alanlarında çalışma yapan araştırmacıların önemle üzerinde durdukları hususlardır. Turizm değişim temelinde oluşan değişim faaliyetlerinin bir bütünü olarak kabul edilmektedir. Bu değişimde rol sahibi olan hasret duygusunun artması, küreselleşme ve sosyal değişimin de içinde yer aldığı olaylar turistik tüketicileri kitle turizmden ayırarak öğrenme amacı güden tatil faaliyetlerine yönelmeye başlamıştır (Aliğaoğlu, 2004: 52). Turistik tüketicinin öğrenme duygusu ile kültür turizmine yönelmesi hali hazırda kabul gören kültür varlıklarının yanı sıra keşfedilmeyi bekleyen yapı ve kalıntıların da gün yüzüne çıkmasına olanak sağlamaktadır.

Bir bölgenin kent kimliğini etkileşimde bulunduğu doğal ve beşeri faktörler oluşturmaktadır. Doğal faktörleri bölgenin coğrafi özelliği, doğal çevreden oluşan kimlik elemanları ve depremler olarak sıralarken beşeri faktörlere sahip olunan kültürel değerler, bölgenin mimarisi, sosyal yapısı, içinde yaşattığı uygarlığı, gelenek görenekleri, ilk yerleşim anından günümüze gelene kadar geçirmiş olduğu evrensel durumu, başka kültürlerle olan iletişimi ve savaşlar örnek olarak gösterilebilir (Önem ve Kılınçaslan, 2005; Kaypak, 2010; Topçu, 2011).

Hızlı bir biçimde artan kültürel alanların ve izlerin oluşturduğu kent kimlikleri, bölgenin gelişmesine ve kendini tanıtmaya katkı sağlamaktadır (Kurtar ve Somuncu, 2013). Kendi kültürlerinin dışında farklı kültür ve medeniyetleri öğrenmek isteyen turistik tüketicilerin kültürel çekiciliği olan bölgeleri tercih etmesi bölgenin kültürel turizmini canlandırarak gelir açısından kazanç sağlamasında büyük bir rol oynamaktadır (Uygur ve Baykan, 2007: 33). Kültürel mirasın turizm aktivitesindeki gelir sağlayıcı rolünü irdeleyen araştırmacılar kültürel mirasa sahip destinasyonların doğru kullanımı ile turizme kazandırılmasının bölge ve ülke ekonomisine ciddi katkılar sağlayacağını belirtmişlerdir (Er ve Bardakoğlu, 2016). Kendine has bir kişilik oluşturmayı başaran destinasyonlar çok sayıda turist çekmekte ve bu durumun yerel ekonomiye katkısı azımsanamayacak derecede olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Özdemir, 2007; Gögebakan, 2015; Atsız ve Kızılırmak, 2017). Bölgenin sahip olduğu kaynakların tanıtımının ve pazarlamasının yapılması, turistik tüketicinin ilgisini çekerek bölgeye doğru seyahat ve turizme yönelik motivasyonunun artmasını sağlamaktadır (Subaşılar, 2007: 2).

Bölge ekonomisine katkıda bulunan kültür miraslarının korunması ve gelecek nesillere aktararak sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir (Yıldırım-Saçılık ve Toptaş, 2017). Kültürel miraslar sanatsal veya bilimsel öneminden ziyade insanlığın ortak mirası konumunda olduğu için korunması zorunlu bir durum haline gelmiştir. Günümüzde kültürel çeşitliliği ve kültürlerarası diyalogu arttıran kültürel miras 2001 tarihinde UNESCO tarafından yaratıcılığın kaynağı olarak gösterilmiştir (İSMEP, 2014). Kültürel miraslar günümüze kadar gelerek aktardığı bilgiler ile belgesel değerlere sahiptir. Geçmiş zamana ait bilgilerin somut belgesi niteliğinde olan miraslar kültürün tarihsel değerini oluştururken kendine özgü mimari ve estetik kalıntılara sahip olması ve ekonomi değerini yükseltmesiyle kültürel mirasların neden korunması gerektiğinin sebepleri arasında yer alır (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017).

Alan yazında yapılan çalışmalarda kültürel varlıkların korunmasında kamunun rolü (Tören vd., 2012), kültürel varlıkların korunmasına yönelik projelerde karşılaşılan zorluklar ve çözüm önerileri (Çelik vd., 2018) kültürel mirasın korunma yapısından çevresel ve beşeri sıkıntılar (Özlu ve Kaleli, 2019), kültürel miras projelerinin planlama hataları (Güngör, 2016), kent kimliğinin bir unsuru olan milli parklarda insan eliyle yapılan tahribatlar (Yılmaz vd., 2005) gibi çalışmalar öne çıkmaktadır. Literatürde az sayıdaki çalışmanın ışığında kent kimliğinin bir parçası olan kültürel miras kaynaklarının etkin bir biçimde korunabilmesi noktasında daha etkin çözüm ve öneriler geliştiren araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı Eskişehir bölgesinde bulunan Unesco Dünya kültür mirası listesinde yer alan Yazılıkaya anıtının sürdürülebilir koruma stratejilerini irdelemek ve bu anıtla ilgili şu ana kadar yapılmış çalışmaların etkinliğini araştırarak, sürdürülebilir koruma stratejileri geliştirilmesi yönünde fikirleri ortaya koymaktır. Bu amaçla Eskişehir ilinde kültürel mirası anıtlarını koruma konusunda farklı alanlarda uzman olan paydaşlarla görüşmeler gerçekleştirilmiş ve anıtın sürdürülebilir koruma stratejileri ile söz konusu stratejilerin efektif bir biçimde uygulanması için öneriler geliştirilmiştir. Çalışma kültürel miras alanındaki araştırmacılar ile boş zaman yönetimi ve kültürel koruma konularındaki saha uzmanlarına bir kaynak olacağı düşüncesiyle hazırlanmıştır.

SOMUT OLAN KÜLTÜREL MİRAS VARLIKLARI

Kültürel miras, görebildiğimiz, dokunduğumuz, hissedebileceğimiz ve yaşayabileceğimiz öğeler içerir. Bunlardan bazıları somut kültürel miras, bazıları ise somut olmayan kültürel miras olarak adlandırılır (Kirshenblatt-Gimblett, 2004). Başka bir deyişle, günümüzde kullanılan kültürel miras kavramı, "hem binalar, kırsal manzaralar, köyler, şehirler, sanat koleksiyonları, müze eserleri, tarihi bahçeler, el sanatları, antik objeler gibi somut unsurları hem de inançlar, adetler, törenler, ritüeller, folklor ve dans gibi somut olmayan unsurları içermektedir (Timothy, 2011).

Kültürü koruma ve sürdürülebilirliğinin sağlanması üzerine gerçekleştirilen çalışmaların durağan ve dinamik kavramlar çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu iki kavramın kültür mirası üzerinden değerlendirmesinde somut kültür miraslarının durağan, somut olmayan kültür miraslarının ise dinamik olduğunu görmek mümkündür. Bu iki ayrım sebebi ile somut ve somut olmayan kültürel miraslarının koruma ve yaşamının devamlılığı üzerine yapılan çalışmalar arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Basat, 2013). Kültür mirası önceki nesillerden soyut ve somut olarak ele alınır. Bir kültüre ait yaşam tarzı, gelenek ve görenekler, ibadet şekilleri soyut; arkeolojik alanlar, bölgeye ait yemekler ve giysiler somut unsur olarak ifade edilmektedir (Bahçe, 2009). Somut ve somut olmayan ürünlerinde hem geçmişi hem de bugünü taşıyan kültürel miras, insan yaşamının özünü oluşturmaktadır (Guripek, 2020). Kültürel mirasın korunması ulusların ve bir bütün olarak dünyanın kültürel ve sosyal değerlerinin sürekliliğine katkıda bulunur (Rusalić, 2009). 1972 yılında ortaya çıkarılan dünyadaki kültür ve doğal mirasların korunmasına ilişkin sözleşme dikkate alındığında, kültürel mirasın anıtları, yapı topluluklarını ve sit alanları içerdiği görülmektedir (Ürün, 2016).

- Anıtlar: Bunlar tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip mimari eserlerdir; heykel ve resim alanındaki başyapıtlar; arkeolojik unsurlar veya yapılar, yazıtlar, mağaralar ve elementlerin birleşim yerleri.
- Topluluk Oluşturma: Mimari, uyumluluk veya arazi üzerindeki konumları nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı topluluklarıdır.
- Siteler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan istisnai evrensel değere sahip insanın eserleri veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik sitelerdir.

Kültürel Miras Varlıklarında Koruma Faaliyetleri

Koruma, kültürel mirasın oluşmasına sebep olan geçmiş tarihin ve yaşanmışlığın bilinmesi, var olan malzemelerin ve yapıların gerektiği şekilde ve koşullarda saklanması, yıpranmış yapıların yenilenmesi ve iyileştirilmesi adına yapılan tüm çabalar olarak tanımlanmaktadır (Taş ve Kuşcuoğlu, 2017). Oluşacak tehlikelere karşı kollamak, yapının veya herhangi bir nesnenin

ömrünü uzatmak ve yaşamlarını sağlıklı şekilde sürdürmek, geçmişe ait çevresel, estetik, ekonomik değerlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak için kültürel mirasların korunmaya ihtiyaçları vardır (Yıldırım, 2017). Kültürel mirasın korunması ve yenilenmesi zarar görmüş yapıtların işlenmesi ile mümkündür. (Dinçer ve Ertuğrul, 2000).

- **Gençleştirme:** Fiziksel mekânın canlılığını arttırmak amacı ile yapısal değişikliklerde bulunmak,
- **Rehabilitasyon:** Değerini kaybetmiş yapının eski haline geri getirilme çabası,
- **Renovasyon:** Eski yapıtları yeni ihtiyaçları karşılayacak şekilde düzenlemek,
- **Restorasyon:** Yapının orijinal halini bozmadan fiziksel yapının iyileştirilmesi,
- **Rekonstrüksiyon:** Fiziksel mekânın mevcut durumunu önceki dönemin belirli durumuna en yakın hale getirmektir.

Uluslararası önem taşıyan, korunmaya ihtiyaç duyulan ve kendiliğinden oluşan doğal değerlere, anıtlara ve sitlere Dünya Mirası statüsü tanınmaktadır. 2019 yılı itibariile Dünya genelinde 1121 kültürel ve doğal varlığın kayıtlı olduğu UNESCO Dünya Miras Listesi'ni farklı sayılarda kültürel ve doğal miraslar oluşturmaktadır (Brumann ve Gfeller, 2021). Koruma konusunda yapılan en önemli hata kültürün satılmasıdır. Kültürel mirasın sadece yabancı ziyaretçilere satmak için korunması kesinlikle yanlış bir strateji olmakla birlikte bu stratejinin başarılı başarısız olacağı yanında kültürel mirasın yozlaşmasına ve sahteciliğine yol açarak herkesi mutsuz ve fakir hale getireceği ifade edilmektedir (Taylor, 2004).

Kültürel mirasının korunmasıyla ilgili dünya çapında birçok çalışma yapılmıştır. İlk yapılan çalışma 1931 tarihinde kabul edilen Atina Tüzüğüdür. Bu Tüzüğün asıl amacı anıtsal eserleri, tarihi ve sanatsal yapıların, resimlerin, heykellerin, tarihi arkeoloji ve taşınabilir varlıkların korunmasıdır. Ardından 1954 tarihinde Lahey Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme ile silahlı çatışma halinde kültürel varlıkların korunması amaçlanmıştır. Lahey Sözleşmesinden sonra tarihi yerlerin korunması ve iyileştirme çalışmasını kapsayan Venedik Sözleşmesi 1964 tarihinde imzalanmıştır. 1972 tarihinde yapılan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ise insan eli ile inşa edilen alanları yanı sıra doğa ile insanın birlikte oluşturduğu eserleri kapsamaktadır. Bu sözleşme de kültürel ve doğal mirasları tanıma, koruma, restore etme, sunma ve gelecek nesillere aktırma düşüncesi hâkimdir. Kültürel mirasın korunması konusunda birçok sorun ile karşı karşıya kalmak mümkündür. Mirasların korunmasında karşılaşılan yeni sorunları ele alan ve bütünlük bir koruma prensibi olan Avrupa Mimarî Miras Sözleşmesi 1975 tarihinde gerçekleşmiştir. Aynı tarih içinde yapılan Amsterdam Bildirgesinde “geçmişimiz için bir gelecek” sloganı ile koruma bilincinin yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. UNESCO tarafından gerçekleştirilen Riske Hazırlık Raporunun ardından ICOMOS tarafından imzalanan kültürel mirası risk altından kurtarmak üzere kurumlar arası görev gücü toplantısı 1992 tarihinde Riske Hazırlık Raporu ile yapılmıştır. 1995 tarihinde gerçekleştirilen Kültürel Varlıkların Riske Hazırlanması Sempozyomu, Kobe’de meydana gelen depremin ardından kültürel varlıkların risklere karşı hazır hale gelmesini konu almıştır. Son olarak 1999 tarihinde yapılan ICORP-Uluslararası Risklere Hazırlık Komitesinde kültür mirasına yönelik doğal ya da insan kaynaklı risklerin azaltılmasına yönelik çalışmalar mevcuttur (İSMEP, 2014).

Kültürel Miras Varlıklarının Korunmasının Önündeki Engeller

Koruma altına alınan kültür ve tabiata yönelik miras unsurlarının yaşamın farklı olaylarından etkilenen risklerden olumsuz bir biçimde etkilendiği söylenebilir. Accardo ve arkadaşları (2003) bu riskleri üç farklı kategoride incelemişlerdir. Bu ayrıma göre ilk kategori doğal felaketler,

özellikle tarihi ve/veya eski bir yapının sağlamlığını etkileyebilir. Kültürel mirasa yönelik statik/yapısal riski vurgulamak için en çok etkileyen doğal felaketler deprem, heyelan, sel, kıyı hareketleri, volkanik patlamalar gibi aktivitelerdir (Wang, 2015; Andretta vd., 2016). Bu aktiviteler önceden kısmen de olsa tahmin edilebildiği gibi dünya üzerinde bu tip aktivitelere şehir ve bölge planlama açısından hazırlıklı olan ülkelerin sayısı oldukça azdır. Accardo ve arkadaşlarının (2003) ifade ettiği ikinci tip risk ise doğal olayların yapının üzerinde bıraktığı bozulmaları ve aşınmaları kapsamaktadır. Bu tip riskte kültürel mirasın erozyon, sel ve mikro klima koşullarında yaşanan ve yapının özgünlüğünü bozan aktiviteler söz konusudur. Bu alanda geliştiren yapısal koruma donanımları ile ülkeler kültürel mirasa yönelik değerlerine bakım yapmaktadırlar.

Kültürel mirasın korunması yönündeki üçüncü ve en önemli risk beşeri faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu risk kendi içinde bilinçli (kasıtlı) olarak verilen zarar ile bilinçsiz olarak verilen zarar olmak üzere iki bölümde incelenmektedir. Kasıtlı olarak verilen zararlar içerisinde; eser kaçakçılığı, izinsiz kazı çalışması, vandalizm, bakımsızlık, terör ve savaş örnekleri verilirken şuursuz verilen zararlara ekin ekmek, taş çıkartmak, toprak çekmek gibi örnekleri vermek mümkündür (Dönmez ve Yeşilbursa, 2014). Kültürel mirasa bilinçsiz olarak zarar verilmesinin en çok bilinen örnekleri arasında; bölgedeki savaşlar, siyasi çekişmeler ve politik istikrarsızlık bulunmaktadır. Bir bölgede meydana gelen siyasal düşüncelerin çatışması ile oluşan iç savaşlar sonucu bölge halkının yaşadığı yeri terk etmesi iç göçlerin artmasına sebep olmakta ve siyasal olayların şiddete dönüştüğü politik olaylarda var olan kültürü yıkmak düşüncesi ile zarar verilen ilk yer tarihi ve kültürel alanlar olmaktadır (Çakır, vd., 2016). Bununla birlikte ülke ekonomisinin canlanması için bölgenin korunması, kültür miraslarının en iyi şekilde muhafaza edilmesi ve ziyaretçilerin tatmin düzeyinin artırılması uzun vadeli ekonomik gelişimin sağlanmasına fayda sağlamaktadır (Okuyucu ve Somuncu, 2013).

Yazılıkaya Anıtı ve Koruma Önlemleri

Eskişehir'in Han ilçesine bağlı Yazılıkaya köyünde bulunan Yazılıkaya (Midas) anıtı 17 metre yükseklikte ve 16,50 metre genişliğe sahip, adını üzerinde bulunan yazılardan alan ve Frig Kralı Midas'a dayandığı için Midas anıtı olarak da isimlendirilen bir kültürel mirastır (Tören vd., 2012; Kavak, 2019). Kültürel önem taşıyan bu anıt ilgisizlik ve doğal koşullar nedeni ile anıtın ismini almasına sebep olan üzerindeki yazılar zamanla silinmeye yüz tutmuştur (Güngör vd., 2005). Koruma tedbirleri alınmadan düz toprak üzerinde duran Yazılıkaya anıtı, fiziksel ve biyolojik etkenlerin yanında insan faktörü etkenleri ile bozulmalara ve deformasyonlara uğramaktadır. Anıtın tahribine yol açan faktörler arasında biyolojik sebepler (Avşar, 2018), yağmur sularının anıtı aşındırması ile üstündeki yazıların silinmeye yüz tutması (Güngör vd., 2005), anıtın kenarlarından çıkan zararlı otlar ve kırlangıç kuşlarının sürü şeklinde gelip yuvalama işlemlerinden sonra göç sırasında çevreye bıraktıkları kirlilikler (Polat ve Avşar, 2020) bulunmaktadır. Bu mirasın kültürel değerini geri planda bırakan faktörlerin detaylandırılması için atılan ilk adım "Yazılıkaya Midas Vadisi Eskişehir/Han-Seyitgazi 2017 Yılı Çalışmaları" adı altında olmuştur. Çalışma kapsamında yapılan ilk araştırma farklı kültürlerin kalıntısını taşıyan Midas Kalesinde gerçekleşmiş ve bu alanda 1936-1939 tarihleri arasında İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsünün yapmış olduğu kısa süreli kazılar ile 1948-1951 tarihleri arasında yine İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü tarafından o alanda temizlik çalışmalarının yapıldığı belirtilmiştir. Ardından Sarnıç ve anıtlar çevresini kapsayan bir başka temizlik çalışması 1990-1993 tarihleri arasında Eskişehir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından yapıldığı tanınmıştır.

Frig vadisinde kültürel miras olan birçok anıt varken günümüze kadar yapılan koruma projelerinin ağırlıklı olduğu Yazılıkaya anıtıdır. 1983 yılından itibaren yapılan çalışmaların aksiyona geçmesi konusunda sorunlar yaşanmış, gerçekleştirilmek istenen projeler, hazırlık aşamasından öteye geçememiştir (Polat ve Avşar, 2020). 2013 tarihine kadar koruma adı altında atılan adımların ve yapılan projelerin tamamı yetersiz kalmış ve olumsuz sonuçlanmıştır. Kabul edilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı yatırım bütçesiyle hayata geçirilen yegane proje “Midas Anıtı Rölöve ve Restitüsyon Projesi” olmuş ve 2016 yılında tamamlanmıştır (Avşar, 2018). Bu proje kapsamında yapılan iş Yazılıkaya anıtı üzerindeki çatlakların doldurulup temelinin sağlamlaştırılması olmuştur. Çingay ve arkadaşlarının (2017) yapmış oldukları çalışmada anıtların insan ve doğa tahribi ile karşı karşıya olduğu gözlemlenmiştir. İncelemede 1130 adet bitki türü örneği toplanmış yapılan teşhisler ile 477 tür ve tür altı taksondan oluşan floristik listesi oluşturulmuştur. Yazılıkaya anıtı çevresi ve Frig vadisinde en az endişe verici tehdit kategorisinde olan taksonlar gözlemlenmiş bunun sonucunda risk alanının çok düşük olduğu raporu tutulmuş. Bölgedeki bitki örtüsünün etkisi ile sürü halinde gelen ve göç sırasında anıta zarar veren kuş problemini inceleyen Ali Osman Avşar (2018) kuş dışkılarının oluşturduğu tuz kristalleşmesinin anıta zarar veren en yıkıcı olay olduğunu raporunda belirtmiştir. Bölgede hakim olan hava koşulları ile zarar gören anıt tüflerini inceleyen Topal ve Sözman (2000) anıtın alt kısmını beyaz üst kısmını pembe tüflerin oluşturduğunu belirtmişler ve tüf yapısının donma-çözülme olaylarından olumsuz etkilendiği sonucuna varmışlardır.

Literatürde Yapılan Çalışmalar

Kültürel miraslar ve korunması hakkında yapılan araştırmaların turizm alanında kısıtlı olduğu görülmektedir. Bunun en önemli sebebi yapılan çalışmaların farklı disiplinlerin kendi alanlarına göre teknik çalışmalar yaptığı ve ortak çalışmaların eksikliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Literatür taramasında yapılan çalışmalarda korumaya yönelik engeller (Erdoğan ve Çetinkaya, 2019), koruma esnasından yapılan stratejik hatalar (Tören vd., 2012; Tabak vd., 2019), koruma faaliyetlerinin sürdürülebilirliği (Lewer vd., 2019) korumanın genel yapısı ile ilgili en çok dikkat çeken çalışmalardır. Bununla birlikte korumanın halk ve yerel yönetimlere indirgenmesini konu alan çalışmalar sosyal gelişim için bilinç oluşturma ve yaygınlaştırma (Çetin, 2010; Fitri vd., 2015) ile yerel halkın ve gelecek kuşakların eğitimi (Mortara vd., 2014; Çelepi, 2016; Sağ, 2018) konularında yoğunlaştığı görülmektedir. Kültürel mirasın korunmasında günümüzde dünyada en çok görülen durumlardan bir tanesi ise bilinçli ya da bilinçsiz olarak yapılan tahribatlardır. Vandalizm olarak tanımlanan bu hareketler konusunda alan yazında yapılan çalışmalarda define kazıcılığı ve avcılığı (Akkuş ve Efe, 2015), duvar yazıları (Tabak vd., 2019) ile bu faaliyetleri engellemeye yönelik caydırıcı cezalar (Bhati vd., 2016; Aslan, 2018) gibi araştırma konuları öne çıkmaktadır. Kültürel mirasın korunmasında turizm ile ilişkili olan farklı disiplinlerde yapılan çalışmalar hukuk alanında oldukça fazladır. Bu çalışmalar kültürel varlıkların savaşılar, art niyetli bireyler ya da kurumlar tarafından tahribatı çerçevesinde dünya çapında alınacak önlemlerin insan hakları temelli bir yaklaşımla çözümlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Logan vd., 2012; Casaly, 2016). Zira kültür savaşlarının önemli bir boyutu olarak görülen kültürel, dini, geleneksel ya da benliğe yönelik farklılıkları simgeleyen anıtları yok etmek, aşırılık ya da zarar vermek birçok devletin tarihinde yaptığı hatalar olarak görülmektedir (Frey ve Dominic, 2007). Günümüzde bu hatalar devam ettiriliyor olsa da önlenmesi noktasında uluslararası kurumların çalışmaları ile kültürel koruma üzerinde önemle durulan konulardan biri haline gelmiştir (Danti, 2015; Meskill, 2018). Turizmin ve kültürel miras konularının koruma tabanlı olarak üzerinde en çok yapılan çalışmalardan bir diğeri ise yerel yönetimlerin kültürel miras anıtları üzerindeki olumlu veya olumsuz etkileri konularındadır. Bu çalışmalar kitle turizminin şehirlerde ve özellikle anıtların ziyaret edilmesi noktasında yarattığı turist baskısı (García-Hernández vd.,

2017), aşırı turizm hareketleri nedeniyle anıtların ve buldukları bölgelerin uğradığı zararlar (Gonzales vd., 2018; Adie vd., 2020) gibi turizmin doğasını zorlayan yüksek yoğunluk yaratan ziyaretlerin bölgenin ve ziyaret edilen anıtın taşıma kapasitesinin aşılmasıyla ortaya çıkan konular üzerinde yapılmıştır. Bu araştırmalarda taşıma kapasitesinin optimal düzeyde tutulabilmesi için gereken stratejiler belirlenerek ilgili bölgesel paydaşlara önerilerin ortaya konduğu görülmektedir. Kültürel mirasın korunmasında tanıtımın rolünü irdeleyen çalışmalarda ise mirasın bulunduğu bölgenin tanıtımının yapılmaması (Boiano vd., 2012; Mercan ve Üzülmöz, 2014; Özlü ve Kaleli, 2019) ve kültürel mirasla ilgili yerli ve yabancı yayınların eksikliği (Şahin ve Özdemir, 2018; Capodiceci vd., 2019) ile ilgili araştırmalar bulunmaktadır.

Çetin (2010) yapmış olduğu çalışmada Cumalı Kızık Köyünde Kültüre Miras ve Turizm Algısı çalışmasında yöre halkının kültürel miras değerinin geliştiği sonucuna ulaşırken aynı zamanda yörede bulunan kadınların kültür turizmi ve kültürel mirasa olan tutumların erkeklerden daha üst seviyede olduğunu belirtmiştir. Öte yandan Eskişehir'in kültürel miras varlıklarının korunmasında kamu kurumlarının rolünü inceleyen Tören, Kozak, ve Demiral (2012) yapmış oldukları çalışmada kültürü koruma ile ilgili yetkilerin birden fazla merciye dağıldığını savunmuşlar ve her şehire tüm yetkilerin üstünde toplanacağı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü'nün atanması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Hızla gelişen teknoloji ile kültürel mirasın teşviğini savunan Boiano, Bowen ve Gaia (2012) Web sayfalarında bulunan blogların mevcut kültürel odaklı bloglar ve çevrimiçi dergiler için bir uygulama şeklinde uyarlanabileceği önerisini verirken aynı zamanda web sayfalarına kültürel yerleri ve müzeleri dahil ederek internet aracılığı ile turist ve mobil uygulama arasında bağ kurulabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Kültürel miras için oyunların daha derinlemesine bilgi sağladığını savunan Mortara ve diğerleri (2014) web 2.0 teknolojilerinin bir oyun içinde semantiğin benimsenmesi ve entegrasyonunun yapılmasını ön görmüşlerdir. Tarihi anlamak, olaylar karşısında empati kurmak ve doğa güzellikleri, kültürel yerleri son teknoloji kullanarak oyun yolu ile öğrenmenin müfredata girmesi önermişlerdir. Çanakkale bölgesinin coğrafi ürünlerini inceleyen Mercan ve Üzülmöz (2014) bu ürünlerdeki en büyük sorunun tanıtım eksikliği olduğu sonucuna varmışlardır. Coğrafi ürünlerin tanıtımı için bölgede festivaller ve tadım günlerinin yapılabileceği önerisini sunan araştırmacılar aynı zamanda bölgenin çeşitli yerlerinde coğrafi ürün satışı yapılan ofislerin kurulmasını ön görmüşlerdir. Başka bir araştırma ile literatürde yer alan Fitri ve arkadaşları (2015) hükümet ile halk arasında iki yönlü iletişimin kurulması gerektiğini savunmuşlar, halka daha yüksek rollerin verilmesi ile kültürel miras bilincinin gelişeceği sonucuna ulaşmışlardır. Türkiye'de defineciliğin kültürel mirasın korunması bağlamında değerlendiren Akkuş ve Tamer (2015) definecilik sorununa karşın elde edilen bulgularda define avcılarının metal dedektör, kazma, kürek ve şiş kullandıkları sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca kültürel yerlerde dinamit patlatıldığını ve dozer ile toprak araştırması yapmaktan bile çekinmedikleri belirten araştırmacılar cezaların caydırıcı nitelikte olmadığını ve bu konuda mevzuatta boşluklar olduğunu belirtmişlerdir. Vandalizm sorununa karşı caydırıcı cezalar, dış kontrollerin sağlanması, eğitim sistemi, sosyal programlar ve ciddi ihlaller için ceza adaleti sisteminin tanımlanması gerektiğini savunan Bhati ve Pearce (2016) vandalizme karşı müdahale stratejilerinin gelişmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Çelepi (2016) somut olmayan kültürel miras ve üniversite gençliği hakkında araştırma yapmış ve Türkiye'de bulunan somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik örgün eğitim alanında "Halk Kültürü" adlı dersin ilköğretim programlarına konulması gerektiğini savunmuş ve milli kültürün okul seviyesinde tanıtılması ve koruma bilincinin küçük yaşta gelişmesinin çok önemli olduğunu belirtmiştir. Eğitim alanında yapılan başka bir çalışma ise Sağ (2018) tarafından gerçekleştirilmiş ve yaptığı çalışmada ebeveynlerin kültürel miras ve koruma bilincinin çocuklar üzerinde aşılmasında yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılırken örgün öğretim ile kültürel miras aktarımı ve kültürel mirasın korunmasına yönelik Türkçe, hayat bilgisi, sosyal bilgiler, tarih, coğrafya gibi

derslerde daha fazla kültür içeriğine yer verilmesi gerektiğini savunmuştur. Vandalizm sorununa değinen Aslan (2018) yapmış olduğu çalışmada vandalizm ile karşı karşıya kalan yerel halkın bu durumdan ötürü hüzün ve korku yaşadığı sonucuna ulaşmış aynı zamanda kültürel varlıklar üzerine uygulanan vandalizm davranışının belirli kesimler üzerine cesaret vererek bu yola teşvik ettiğini savunmuştur. İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri internet sitelerinde Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras ürünlerinin tanıtılması üzerine araştırma yapan Şahin ve Özdemir (2018) yapmış oldukları çalışma ile 81 ilin internet sitesini araştırmış, illerin internet siteleri tek tek incelenmiş ve sadece Antalya bölgesinin tam anlamı ile SOKÜM unsurlarına yer verdiği onun dışında kalan illerin tanıtım konusunda zayıf olduğu savunmuşlardır. Turizm alanında vandalizm sorununu ele alan Tabak, Samur ve Yılmaz (2019) Nevşehir bölgesini örnek olarak ele aldıkları çalışmada tarihi eserlere verilen zararların sonuçlarını irdelemişlerdir. Çalışmada tarihi ya da doğal eserlerin genelde insan eliyle uğradıkları tahribatlar ve bu tahribatların önlenmesi konusunda yapılan çalışmaların kurumsal yetki karmaşası sebebiyle yeterince gerçekleştirilemediği sonuçlarına ulaşmışlardır. Ani bölgesini araştıran Özlü ve Kaleli (2019) bölgede güvenlik eksikliği sonucu kaçak kazıların meydana geldiğini belirtmişler ayrıca bölgenin tanıtım eksikliği ile gelişigüzel yapılmış restorasyon sorunlarının çözülmesine yönelik önerilerde bulunmuşlardır. Unesco Dünya kültürel miras alanları ve koruma sorunlarını Konya Çatalhöyük örneği ile ele alan Erdoğan ve Çetinkaya (2019) farklı mesleklere ait uzmanların biraraya gelerek yeni stratejilerin oluşturulmasını önerirken yerel halk ve personel bilgilendirilmesini gerekli görmüşlerdir.

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı Eskişehir bölgesinde bulunan ve Unesco Dünya kültür mirası listesinde yer alan Yazılıkaya anıtının sürdürülebilir koruma stratejilerini irdelemek ve bu anıtle ilgili şu ana kadar yapılmış çalışmaların etkinliğini araştırarak, sürdürülebilir koruma stratejileri geliştirilmesi yönünde fikirleri ortaya koymaktır. Bu amaca bağlı olarak, çalışmanın cevap aradığı temel sorusu "somut olan kültürel miras ürünlerinin koruma önlemleri etkin olarak gerçekleştirilmekte midir?" şeklinde belirlenmiştir. Çalışmanın keşfe dayalı bir amacı bulunduğu Yazılıkaya anıtının bulunduğu bölgede yapılan incelemeler sonucunda araştırmacıların temel soruyu yanıtlamak üzere geliştirdiği altı adet mülakat sorusu konu ile ilgili uzman kişilere internet üzerinden çevrimiçi görüşme yaparak sorulmuş ve alınan cevaplar içerik analizine tabi tutulmuştur.

Bu bölümde çalışmada kullanılan nitel araştırma yöntemi ile ilgili olarak tasarım basamağından verilerin analizine kadar farklı süreçlerde hangi yaklaşımların kullanıldığı, nasıl karar verildiği ve uygulamaların mantığı ayrıntılı bir biçimde açıklanmaktadır. Bu çalışmanın genelinde verilen bilgiler, araştırmanın tam olarak ifade edilebilmesi amacıyla Tracy (2010, 2019) çalışmalarında sıklıkla üzerinde durduğu "Sekiz Büyük Çadır" modeli içerisinde bulunan faktörler esas alınarak hazırlanmıştır. Bu modele göre bir nitel araştırmanın şüphelerden uzak ve etkin olabilmesi için sekiz faktör bulunmaktadır. Bu faktörler; (a) değerli konu, (b) zengin titizlik, (c) samimiyet, (d) güvenilirlik, (e) rezonans, (f) önemli katkı, (g) etik ve (h) anlamlı tutarlılık, şeklinde ifade edilmektedir (Tracy, 2010).

Araştırmanın Tasarımı

Nitel araştırmaların tasarımı sürecinde çalışmanın deseni ile araştırmanın sorusu arasındaki ilişki deseni oluşturan felsefi değerler dizisi ile açıklanmaktadır. Bu çalışma olgu bilim yaklaşımıyla tasarlanmıştır. Olgu bilim (Fenomenoloji) kullanılan bir çalışmanın tanımı, bireylerin "ne" deneyimlediklerini ve "nasıl" deneyimlediklerini içerir (Moustakas, 1994). Anahtar ölçütler, bir

kavramın doğası ve anlamı üzerine odaklanmaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışmada somut kültürel mirasın koruma olgusunu en başından itibaren oluşturan ve sürdürülebilir bir biçimde geliştiren bireylerin bu olguyu yaşadıkları farklı süreçlerde, gezdikleri farklı kültürel miras bölgelerinde elde ettikleri deneyimlerin anlamlarının açıklanması üzerine kurulmuştur (Annells, 1999). Fenomenoloji felsefi bir bakış açısı olarak görülmesinin yanı sıra nitel yönetime dair bir yaklaşım olarak kabul edilir. Psikoloji, sosyoloji ve sosyal hizmetler gibi sosyal bilimlerin alt disiplinlerinde uzun zamandır kullanılmaktadır (Creswell ve Poth, 2018). Fenomenoloji, insanların öznel deneyimlerine ve dünyaya ilişkin yorumlarına odaklanmayı vurgular (Hesse-Biber ve Leavy, 2006). Araştırmacılar konu hakkındaki kendi kısıtlı deneyimlerinden ortaya çıkan sorunları konu ile ilgili farklı uzmanlık alanlarından uygulamacı ve akademisyenlere yönelterek sorunları belirlemek, çözüm önerileri ve stratejiler geliştirmek amacıyla olgu bilim yaklaşımını kullanmışlardır.

Örneklem Grubu

Örneklem somut kültürel mirasa yönelik anıtları ziyaret etmekten hoşlanan ve bu ziyaretleri esnasında gözlemledikleri sorunlara çözüm arayan turistler olarak belirlenmiştir. Mülakat soruları Yazılıkaya anıtını ya da diğer somut kültürel mirasları ziyaret eden ve konu hakkında farklı disiplinleri ilgilendiren kavramları üzerinde bilgi ve deneyime sahip olan katılımcılara yöneltilmiştir. Bu çalışmada örnekleme tekniği olarak “Amaçlı Örnekleme” seçilmiştir. Bu teknikte araştırmacı potansiyel katılımcılardan hangisinin konu hakkında daha bilgili olacağına karar vererek yargılarına dayalı bir şekilde örneklem grubunu belirlemektedir (Small, 2009). Amaçlı örnekleme olgu bilim çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Bununla birlikte araştırmacının çalışmanın yapıldığı bölge ve kültürel miras ürünleri hakkında detaylı fikirlerine, araştırılan kültürel miras ve çevresindeki yapıların özelliklerini iyi bilmesine ve söz konusu kültürel mirasın sorunları hakkında olguyu en iyi derecede ortaya koyabilme yeteneklerine bağlı olarak zengin içerikleri yakalamasını sağlamaktadır (Patton, 2015; Padget, 2017). Çalışmada “Amaçlı Örnekleme” tekniğinin kullanılmasının altında yatan neden ise somut kültürel mirasın korunmasına yönelik sorun ve çözümler ile alakalı farklı disiplinlerden gelen katılımcıların özgün fikirlerine ulaşma çabasıdır. Bu çalışma farklı akademik disiplinlerden gelen katılımcılardan toplam 16 birey ile gerçekleştirilmiştir. Olgu bilim yaklaşımında nitel araştırmanın kalite faktörü ön plana çıktığından dolayı görüşme yapılan katılımcıların verdikleri bilgilerin uygun bir çerçeve oluşturması durumunda örneklem grubunun yeterli seviyeye gelmesi çalışmadaki katılımcıların verdikleri bilginin kalitesine bağlı olmaktadır. Bazı çalışmalarda 5 birey yeterli olabilirken, diğerlerinde konunun çerçeve genişliğine bağlı olarak bu sayı 25 ve hatta 30 katılımcıya kadar yükselebilmektedir (Crouch ve McKenzie, 2006; Creswell, 2007; Neuman, 2011; Creswell ve Poth, 2018). Olgu bilim araştırmalarında konunun açıklanması kriterine bağlı olarak 12 katılımcının örneklem için yeterli olacağı savunulmaktadır (Giorgi, 2009; Gentles vd., 2015). Olgu bilim yaklaşımını kullanan çalışmalarda doygunluk (Saturasyon) bir kriter olarak kabul edilmemekte, bunun yerine araştırmanın derinliği ön plana çıkmaktadır (Van manen, 2016). Turizmin somut kültürel mirasının korunması konusunda öncelikle turist rehberlerinin fikirleri alınmış, ortaya çıkan sorunlar ve çözümleri hakkında turizm coğrafyası, turizm işletmeciliği, psikoloji, sosyoloji, eğitim ve teknik yenileme konularında uzmanlaşmış, alana yönelik çalışanlar ve akademisyenler ile devam edilerek konunun turizm alanında kalan kısmına yönelik veriler elde edilmiştir.

Araştırmacıların Çalışmadaki Rolü

Bir nitel çalışmada okuyucuya verilmesi gereken en önemli yöntem bilgilerinden bir tanesi çalışmayı yapan araştırmacıların konunun neresinde durduklarının tam olarak aktarılmasıdır (Marshall ve Rossman, 2016). Bu çalışmanın deseninde olgu bilim yaklaşımı kullanıldığından dolayı, araştırmacılar belirli bir olgunun diğerleri tarafından nasıl algılandığını ya da görüldüğünü anlamak isteyen kişilerdir. Çalışmanın ilk yazarı uzun yıllar dünyayı gezmiş ve farklı ülkelerdeki somut kültürel varlıklar ile bu varlıkların koruma önemlerini görebilen deneyimleme imkânı bulmuş bir araştırmacıdır. Çalışmanın ikinci yazarı ise; Türkiye'deki somut kültürel mirasa yönelik bölgelerde gezmek ve fotoğraf çekerek gözlemlemek yönünde hobileri olan genç ve dinamik bir araştırmacıdır. Çalışmayı gerçekleştiren araştırmacıların olgu bilim desenindeki araştırmacı profiline uygun, önceden elde ettikleri deneyimlerini sorunlar ve çözüm önerileri bağlamlarında tartışarak araştırma yapmaya kabiliyeti olan araştırmacılar oldukları söylenebilir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada katılımcılara nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak sorular sorulmuştur. Çalışmanın temel sorusu, somut olan kültürel mirasın korunmasında karşılaşılan sorunların neler olduğu ve bu sorunlara nasıl çözümler geliştirilmesi gerektiği konularını kapsamaktadır. Her iki unsurun derinlemesine belirlenmesi için konu ile alakalı farklı meslek gruplarından bireyler ile görüşmeler yapılarak sorular yöneltilmiştir. Sorulardan alınan yanıtlara göre ortaya çıkan sorunlar ve çözüm önerilerine yönelik alternatifler tüm katılımcılara tekrardan soru şeklinde yöneltilmiştir. Araştırmanın mülakat sorularının belirlenmesinde bölgenin fiziki ve sosyal yapısını kavramanın oldukça önemli olmasından hareketle araştırmacılar alan yazın taramasının ardından bölgeye bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir. Bu ziyaret esnasında anıtın ve çevresi hakkında bilgi alınmış, anıtın fiziksel durumu incelenmiş, burada bulunan yerleşik insanlarla konu ile ilgili sohbetler gerçekleştirilmiştir. Yöre sakinlerinden elde edilen fikirler ile alan yazında çıkan bilgilerin birleştirilmesiyle araştırmanın sorularına son şekli verilmiştir. Buna göre araştırmada 6 adet temel soru bulunmaktadır. Ancak gerek araştırmacıların konu ile alakasının yüksek olması gerekse sorunların temelini aramaya yönelik olan hedeflerden ayrılmamak (Giorgi, 2009; Englander, 2012) amacıyla soruların yöneltilmesi esnasında katılımcıların eklemek istediği konu ile alakalı noktaları özgürce ifade edebilmeleri sağlanmıştır. Mülakatların başlangıcında çalışmanın konusunu ve amacını içeren bir metin katılımcılara okunarak, mülakata katılımları konusunda onay alınmıştır. Kültürel mirasın korunmasına yönelik karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerilerine yönelik olarak hazırlanan mülakat formunda yer alan sorular aşağıda belirtilmiştir:

- Bize kendinizden ve mesleğinizden kısaca bahsedebilir misiniz?
- Yazılıkaya anıtına yapılan koruma önlemleri hakkında fikirlerinizi bizimle paylaşır mısınız?
- Yazılıkaya anıtının korunması konusunda engel teşkil eden faktörler sizce nelerdir? Bu engelleri aşmak için nasıl bir strateji izlenmelidir?
- Eskişehir ilinde ya da Türkiye çapında düşünüldüğünde somut kültürel miras kaynaklarına verilen önem ve koruma ile ilgili yapılan düzenlemeler sizce yeterli midir?
- Somut olan kültürel miras kaynaklarının korunması ve turizme kazandırılması için Kültür ve Turizm bakanlığı ve gerekli merciler nezdinde nasıl bir yol izlenmelidir?
- Eklemek istediğiniz diğer konular var mıdır? Bizimle paylaşır mısınız?

Araştırmaya ilk olarak Dumlupınar Üniversitesi Etik Komisyonundan “Etik Kurul Raporunun” alınarak başlanmıştır. Çalışmaya fayda sağlayacağı düşünülen katılımcılara 15 Şubat 2021 tarihinden itibaren yapılan çalışma mülakat için e-postalar gönderilmiş, pandemi dönemi içerisinde mülakatların internet ortamında toplantılar düzenlemek yoluyla gerçekleştirileceği aktarılmıştır. E-postalara geri dönüş yapan katılımcılar ile 20 Nisan ve 20 Mayıs 2021 tarihleri arasında farklı gün ve saatlerde görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler esnasında kayda başlanmadan önce mülakat ile ilgili etik bilgiler aktarılmış, her kaydın başlangıcında katılımcıların çalışmaya katılma onayları sözlü olarak alınmıştır. Çalışmaya katılan 16 kişi ile ilgili yapılan mülakatların ortalama süresi 34 dakika olarak gerçekleşmiştir. Tüm görüşmeler tamamlandıktan sonra kayıtlar yazılı belge haline getirilerek analiz çalışmasına hazır duruma sokulmuştur.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada araştırmaya katılan bireylerin Yazılıkaya anıtı ya da farklı bir somut kültürel miras ögesi hakkındaki geçmiş bilgi ve deneyimlerini görüşme yoluyla aktarmaları amaçlandığından dolayı olgu bilim deseninde içerik analizi kullanılmıştır. Kodlamalar araştırmacılar tarafından yapılmış, kodlayıcılar arasındaki farklar belirlenerek tartışılmış ve ortaya çıkan temalar üzerinde fikir birliği sağlanmıştır. Kodlama işlemi esnasında bir nitel araştırmada üzerinde en önemle durulan konu kodlayıcılar arasındaki uyum olarak ifade edilmektedir. Kappa, Pearson ve bunun gibi rakamsal ifadelerle yapılan hesaplamalarda ortaya çıkabilecek hatalar çalışmanın açıklık ilkesine aykırı olduğundan dolayı kodlamaların ilk katılımcıdan elde edilen veri setinden başlayarak kodlayıcıların elde ettikleri sonuçların tartışılarak çalışmanın devam ettirilmesi en güvenli metot olarak görülmektedir (Tracy, 2019). Bu çalışmada her veri seti üzerindeki kodlar, temalar ve kategoriler içerikleri ve anlamları bazında araştırmacılar tarafından tartışılarak ortaya çıkarılmıştır. Ortaya çıkarılan bulgulardaki kategoriler kodlayıcıyla arasındaki uyumun tam olarak gerçekleştiği noktasında bir güvenilirlik sağlanmıştır. Elde edilen bulgular katılımcıların görüşleriyle desteklenerek araştırmanın amaç ve hedeflerine uygun bir biçimde açıklanarak yorumlanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada somut olan kültürel mirasa yönelik koruma önlemleri, sorunları ve çözüm önerileri turizm alanını yakından ilgilendiren kullanım kaynaklı koruma faktörleri bağlamında ele alınmıştır. Projeler, finansal zorluklar, mimarlık ve restorasyon gibi teknik konular araştırmanın dışında bırakılmıştır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Çalışmanın bulguları demografik bulgular ve mülakatlardan elde edilen bulgular olmak üzere iki bölümde incelenmiştir. Demografik bulgular Tablo 1 ile gösterilerek tablonun altında açıklamaları verilmiştir. Mülakatlardan elde edilen bulgularda ise çalışmanın analizi sonucunda ortaya çıkan faktörler, sorun ve çözüm ana kategorileri altında incelenerek katılımcıların görüşleriyle desteklenmiştir.

Demografik Bulgular

Araştırma kapsamında yapılacak görüşmenin öncesinde mülakata gönüllü olarak katılan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler elde edilmiştir. Tablo 1’de katılımcılara ait cinsiyet, yaş, çalıştığı kurum, pozisyon, ünvan ve anıtın ziyaretine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Bulgular

Kod	Cinsiyet	Yaş	Çalıştığı Kurum	Pozisyon	Ünvan	Yazılıka Ziyaret Durumu
K1	Kadın	25-35	Üniversite	3-6 Yaş PDR	Dr. Öğr. Üyesi	Evet
K2	Kadın	35-40	Kamu	Kalemkar	Kalemkar	Hayır
K3	Kadın	30-35	Üniversite	Arkeoloj	Dr. Öğr. Üyesi	Evet
K4	Erkek	30-35	Kamu	KTVK	Personel	Evet
K5	Erkek	30-35	Özel Sektör	Tarihçi Yazar	Rehber	Evet
K6	Erkek	25-30	Üniversite	Turizm Rehberliği	Arş.Gör.	Evet
K7	Erkek	35-40	Kamu	İngilizce Öğrt.	Branş Öğr.	Evet
K8	Erkek	35-40	Üniversite	Sosyolog	Prof. Dr.	Evet
K9	Erkek	45-50	Üniversite	Turizm İşlt.	Prof. Dr.	Evet
K10	Erkek	30-35	Üniversite	Müzecilik ve Kültür Mirası	Doç. Dr.	Hayır
K11	Erkek	35-40	Özel Sektör	Rehber	Rehber	Evet
K12	Kadın	30-35	Üniversite	Turizm İşlt.	Prof. Dr.	Evet
K13	Kadın	45-50	Üniversite	Sosyolog	Prof. Dr.	Hayır
K14	Erkek	30-35	Üniversite	Turizm İşlt.	Doç. Dr.	Evet
K15	Erkek	25-30	ŞehirHastanesi	Ruh ve Sinir Has.	Psikolog	Hayır
K16	Erkek	30-35	Üniversite	Sosyolog	Arş.Gör.	Evet

Katılımcıların demografik bulguları incelendiğinde %70 erkek, %30 kadın katılımcı olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarında %90’ının lisansüstü eğitim aldığı gözlemlenmiştir. Çalıştığı kurumlara göre incelenen katılımcıların %70’i üniversiteden oluşurken %30’unun kamu ve özel sektörden oluştuğu demografik bulgulardan elde edilmiştir. Üniversitede çalışan katılımcıların ünvanlarının %20’si Doçent Doktor, %20’si Araştırma Görevlisi, %20’si Doktor Öğretim Üyesi ve geriye kalan %40’lık kısmın kendi alanlarında Profesör Doktor olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların meslek grupları araştırmanın amacına bağlı olarak çeşitlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca mülakata katılan 16 katılımcının %75’i anıtı ziyaret ederken sadece %25’i anıtı yerinde ziyaret etmemiş fakat anıt ile ilgili bilgisinin olduğu beyanında bulunmuşlardır.

Mülakatlardan Elde Edilen Bulgular

Çalışmanın mülakatları kodlanarak ortaya çıkarılan temalar sorunlar ve çözümler olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Araştırmada ortaya çıkan bulgular her iki bölümün altında bulunan alt faktörlere göre açıklanmıştır.

Koruma Engelleri: Çalışmanın sorunlara yönelik bulgulardan ilki anıtların korunmasına yönelik çalışmaların ya da uygulanan stratejilerin optimum şekilde planlanmamasından kaynaklanmaktadır. Bu bulgulara dair görüşler “Koruma Engelleri” faktörü olarak adlandırılmıştır. Koruma engeli faktörüne yönelik katılımcıların görüşleri altta verilmiştir:

K1: *Profesyonel bir koruma yok. Herhangi bir sınır veya bir koruma duvarı belirlenmemiş. Diğer tarihi yerlere göre daha rahat gezilebilen bir yer olarak gözlemlenim.*

K5: *Sürdürülebilir bir koruma onarma veyahut da arkeolojik çalışmaya devam ettirmedikleri için bütçe ayrılmadığı için ve koruma fonu veya arkeolojik fon oluşmadığı için ne yazık ki korumalar yetersiz kalmaktadır.*

K6: *Yapılan çalışmanın sayısının yetersiz olması, ciddi restorasyon çalışmasının olmaması, yetkili mecraların anıtı yerinde incelememesi ve alan yönetiminin bir kere yapılması devamlılığının sağlanmaması korumada yetersiz kalınan unsurlardır.*

K9: *Rehabilitasyon çalışması eksiklikleri ilgili mecraların anıtı ziyaret etmemesi, ulaşım sorununun fazla olması, gerekli koruma önlemlerini alınmadan alanın ziyarete açılması anıtın zarar görmesine sebep olmaktadır.*

K10: *Taşıma kapasitesinin gözardı edilmesi, yönetim raporu eksikliği, Yazılıkaya statüsünün hala belirsiz olması, koruma çalışmalarının yetersiz ve sınırlı sayıda olması ayrıca üstün körü korumaların yapılması korumanın ihmal edilmesi sorunları arasında yer alır.*

K14: *Halihazırda bir koruma projesinin yapılmaması, çalışmaların devalı olarak devam etmemesi, çalışmaların yarım bırakılması, bütçenin yetersiz olması ve koruma için özel işletmelerin sponsor olmaması korumanın sürdürülebilir olmasını engellemektedir.*

Koruma Engelleri faktörünün çalışmanın katılımcıları tarafından üzerinde önemle durulan alt faktörü “Stratejik Hatalar” olarak belirlenmiştir. Stratejik hatalar faktörüne yönelik katılımcıların görüşleri içerisinde tekrar eden fon yetersizliği ve bütçe açığının dışında diğer madeler aşağıda belirtilmiştir:

K2: *Restorasyonları belirli bir süreye bağlamak ve belirlenen birim fiyatları dışına çıkılmaması bütçe açısından engel teşkil eden sorunlar arasında yer alır.*

K3: *Amıtın doğa tahribatına açık olması, beşeri tahribatlara açık olması ve ziyaretçi ile anıt arasında koruma olmaması korumayı engelleyen unsurlar arasında yer almaktadır.*

K4: *Sadece Yazılıkaya anıtı değil tüm kültür miraslarının önünde bazı korunmasına yönelik tehlikeler engeller mevcut. Bunlar iklim tehlikeleri çevresel tehlikeler var onun dışında doğal afet tehlikeleri var ve insan tehlikesi de var, insanların vermiş olduğu tahribatlardan oluşan tehlikeler. Ancak tek insan tehlikesinin önüne geçmek için yapılan çalışmalar sonucu çok ön görülebilir değil.*

K6: *Korumaya engel teşkil eden unsurların içinde anıtın şehrin dışında olması, anıta yeterli değerin verilmemesi, koruma için yeterli bütçe ayrılmaması ve koruma ödeneklerinin eksik kalması yer almaktadır.*

K10: *Şehircilik sorunu, anıtın yaşam alanına yakın olması, tarımsal faaliyetlerinin hala devam ediyor oluşu ve maliyet eksikliği engel teşkil etmektedir.*

Yerel Bilinç ve Eğitim Eksikliği: Koruma stratejilerin olumsuz sonuçlanmasına yol açarak sorunların ortaya çıkmasına sebep olan faktörler Terel Bilinç ve Eğitim olarak nitelendirilmiş, Yerel halk bilinçsizliği konusunda katılımcıların fikirleri aşağıda belirtilmiştir:

K1: Bölgedeki halkın anıt ile ilgili yeteri kadar bilgiye sahip olmamasından dolayı ben sanırım o bölgelerin insanlarını daha çok bilinçlendirmek adına çalışmalar yaparım. Korumanın gönüllük esas olarak yapılan çalışmalar.

K3: Koruma politikası denildiği zaman benim aklıma gelen ilk şey öncelikle halkın bilinçlendirilmesi oluyor.

K8: Vatandaşların duyarsızlığı, devletin oraya korumaya yönelik kimi faydalı ama kimileri çok zararlı olduğunu düşündüğüm projeler yapması, ayrıca buradan para kazanmak adına bu tarihi bölgelerin hoyratça kullanılması sorunu olarak özetleyebiliriz.

K9: Kültürel mirasları koruma alanında alınun redbirler elbette yeterli değil. Kültür ve çevre bilincinin de yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu alanda da çalışmalar yapılması gerekliliğini vurgulamak isterim, çünkü insanların hepsinin kültürel değerleri özen gösterdiği veya bu konuda anlayış düzeyinde bulunmadığını düşünüyorum.

K12: Dökümantasyon yaparak, arşivleyerek, kültürel mirasların var olduğunu kaydederek koruyamayız sadece, kültürel mirasın ne kadar değerli olduğu bilincini sağlayarak koruyabiliriz.

K13: Maalesef ki Türkiye'nin son 20 yılında ne sanata değer var nede tarihe değer var. Tarihi alanlar ya taş parçası olarak görülüyor ya da hazine aranacak yerler olarak algılanıyor. Bizim temel problemimiz kamusal alanların medeniyetlerinin kurulamaması.

Sosyal gelişimi etkileyen faktörleri oluşturan bir diğer unsur ise "Eğitim eksikliği" olarak adlandırılmıştır. Kültürel yerleri koruma bilincini olumsuz etkileyen eğitim eksikliği ile ilgili katılımcıların görüşleri aşağıda özetlenmiştir:

K1: İlkokuldan beri bir müfredat sorunu var. Bu tür eğitimlerin ilkokul zamanlarında yapılması çocuklar için daha iyi olabilir, çünkü ortaokula gelen öğrenci dersten sıkılmaya başlıyor liseye geçen öğrenci ise artık kişilikleri oturduğu için ve daha önceden böyle bir eğitim alınmadığı için buna ekstra bir yük olarak görebiliyor.

K3: Biz halkı bilinçlendirmek gerekiyor diyoruz ama 60 yaşındaki birine bunu anlatsan ne olur ki? Bizim bu işin temeline inip küçük yaşta iyi bir nesil yetiştirmemiz gerekiyor.

K4: Toplumumuz ne yazık ki anıtların kendileri için neler ifade ettiğini ve ülke için ne kadar önemli olduğunu farkında değiller. Bunun içinde herhalde ilkokuldan itibaren o bilincin yerleşmesi için öğretmenlere büyük ölçüde görev düşüyor.

K7: Eğitim ilkokuldan verilmesi gereken ve eğitim hayatının her kademesinde olması gereken bir durumdur. Eğitim hayatı boyunca çocuklara tarihi yerleri ziyaret ettirip yerinde öğretilmesi gerekmektedir.

Vandalizm: Sorunlara yönelik bulguların incelenmesi sonucu anıta zarar veren diğer bir unsur çalışmada "Vandalizm" olarak isimlendirilmiştir. Vandalizm beşeri faktörlerin anıta kalıcı zarar vermesi sonucu ortaya çıkan ciddi sorunlardır. Mülakata katılan katılımcıların düşünceleri etrafında belirlenen vandalizm sorunu ve sorununun alt basamakları altında yer alan define kazıları, duvar yazıları ve caydırıcı cezaların olmaması sorunu hakkındaki düşünceler aşağıda belirtilmiştir.

K1: Çocuklar gördükleri örnekleri sürdürebilme eğilimindedir. Yani duvara biri yazı yazdıysa ben de yazabilirim düşüncesinde. Tarihi eserlere yazılan yazılar bakanlıklar tarafından silinmediği için ve gerekli özenin gösterilmemesi durumunda bu durum tekrara düşüyor.

K3: Benim kendi yapmış olduğum 160'ın üzerinde tümülüs var, hepsi maalesef kaçak kazı ve tahribat. Tamamının da kaçak kazı ve tahribat sorunun olması Türkiye'nin bir an önce eğitime girmesinin şart olduğunu göstergesi ve sadece Yazılıkaya'da değil birçok kültürel yerde bu sorun var.

K8: Kültürel miraslar üzerindeki en büyük sorun definecilik sorunudur. Vandalizm sebebinin nedeni olarak insanların kendilerini görünür yapması fark edilebilme arzusunun olmasıdır. Vandalizm davranışında bulunan bireyin bilinçaltında sistemin kendisine zarar verdiği düşüncesine tepki olarak onun da sisteme bu şekilde zarar vererek bir şekilde ön plana çıktığını görebiliyoruz.

K9: Koruma, ziyarete konu olmamalı ve gelişigüzel vandal isteklere sahip bireylerin buraya zarar vermelerini önleyecek önlemler olmalıdır. Bölgenin tanınabilirliği olmadığı için insanlar buranın farkında değil, farkında olmayınca ziyarete konu olmuyor.

K10: Tarihi yerleri ekonomik olarak görüyoruz ve ekonomik boyutunun başka bir boyu ise insanların define ve hazine ile alakalı yaklaşımlarıdır. Frig Vadisi'nin en büyük sıkıntılarından bir tanesi Afyon'dan başlayarak bu bölgenin birçok yerinde mezar odalarının talan edildiğini görebiliyoruz.

Tanıtım Eksikliği: Gerçekleştirilen mülakat çalışmasının incelenmesi sonucu elde edilen bulgular içinde bölge tanıtımının yetersiz olması ve konu ile alakalı tanıtım yayınlarının yapılmaması sorunlarına erişilmiştir. Yapılan araştırmada gözlemlenen sorunlar "Tanıtım Eksikliği" başlığı ile belirtilmiştir. Tanıtım eksikliğini ilk unsuru olan bölge tanıtımının yetersiz olması ve diğer unsur konu ile ilgili yayınların olmaması sorunu ile ilgili katılımcıların düşünceleri aşağıda belirtilmiştir.

K3: Televizyona baktığınız zaman saçma sapan programlar yapıyor ama hiçbir şekilde eğitimle ilgili bir tanıtım yok. Bu programlar yerine daha çok eğitime yönelik programlar veya belgeseller düzenlenebilir.

K5: Eğer yurtdışında bir yerde olmuş olsaydı burası muhtemelen milyonlarca turisti çekecek bir yer olurdu fakat burada bu bölgenin tanıtımı çok zayıf.

K6: Bölgenin turizme kazandırılması sürdürülebilirliğinin sağlanması ile mümkündür. Bölgenin korunması sağlandıktan sonra turizme kazandırılmasının çeşitli stratejileri vardır. Bunların başında tanıtım gelir.

K11: İşine ve yaşadığı yere aşık olmayan sağlıklı tanıtım ve kültürel değerlere sahip çıkamaz.

Kapsamlı Koruma: Sorunlar kısmında ele alınan Koruma engellerine karşı verilen çözüm önerileri incelendiğinde anıtın cam duvar ile örülmesi ve anıta dair yapılan koruma projelerin daha kapsamlı olmasının yanında gözlemlenen diğer öneriler aşağıda belirtilmiştir.

K3: Önemli olan onun yerinde koruyabilmek. Bunun içinde Göbeklitepe'de olduğu gibi bir uzay çatı yaparak mümkün olduğunca doğal afetlerden koruyabiliriz.

K4: Somut kültürel varlıkların tekrar turizme kazandırılması önemli, bu şekilde daha ciddi önemler alınabiliyor. Ama benim kendi şahsi fikrim Kültür ve Turizm Bakanlığının bir kere ayrılması.

K7: Anıtın korunması için yapılacak projeler Tubitak destekli değil bu sebepten dolayı oldukça maliyetli giderler bunlar. Bunun için gönüllü projelerin yapılması, belirli bir fonun ayarlanması şart.

K8: Kamunun koruma stratejileri geliştirmesi yeni politikalar oluşturması, yapılan çalışmaların akademik bilimsel çerçevede yapılmasıdır.

K12: Frigya bölgesi için bizim önerdiğimiz şey UNESCO tescilli jeoparka dönüştürülmesidir.

Kültürel mirasın korunmasında katılımcılar tarafından sorunlara çözüm olacağı düşüncesiyle önerilen bir diğer faktör ise "Kültür Eğitimi" olarak isimlendirilmiştir. Mülataka katılan katılımcıların bu konuda vermiş olduğu öneriler aşağıda belirtilmiştir.

K1: Özellikle ortaokul veya lise seviyesinde çalışmalar yapılabilir, tarih konularını kültürel mirasın korunması konularına bakanlar okullara bildiri sunabilir.

K6: Miras alanlarının korunmasında en önemli rol aslında halka düşüyor yöre halkının bu konuda bilinçlendirmek turizm eğitim olsun miras eğitimleri olsun bu konuda uzmanların vereceği eğitimler ve onların menfaatlerini de halka vererek korunması alınabilir.

K7: Eğitimde ilkokuldan verilmesi gereken ve eğitim hayatının her kademesinde olması gereken bir durumdur. Eğitim hayatı boyunca çocuklara tarihi yerleri ziyaret ettirip yerinde öğretilmesi gerekmektedir.

K8: İnsanlara bu kültürel mirasların hepimizin olduğu bilincini verilmesi buraları korumanın sorumluluğunun hepimizde olduğu eğitiminin verilmesi gerekiyor.

K11: En iyi önlem orada yaşayan halka buranın ne kadar kıymetli ve korunması gerekli olduğunu anlatan seminer, çalıştay gibi toplantılar yaparak yerel halkın bilinçlendirilmesi sağlamaktır.

Caydırıcı Ceza Sistemi: Anıtta en fazla zararı veren vandalizm sorununa karşı alınabilecek önlemler arasında dedektör kullanımının satışa yasaklanması, caydırıcı cezaların verilmesi ve anıtın müzede koruma altına alınması sonuçları incelemeler sonucu tespit edilmiştir. Katılımcıların vandalizme karşı vermiş olduğu çözüm önerileri aşağıda belirtilmiştir.

K1: Yazılıkaya insanların çok çabuk ve çok kolay ulaşılacağı bir konumda. Yazılıkaya'yı en iyi korumanın yolu insanların dokunmamasını sağlamaktır.

K3: Arkeolojik alanlarda bizlere dedektör kullanmak yasakken Türkiye'de bunun satışı sıradan bir vatandaşa çok kolay bir şekilde yapılıyor.

K8: Vandalizmden korunmanın yolu zarar veren insanı anlamak ve o insanların kamusal alana neden sahip çıkmaları konusunda politikalar üretmek ve o insanları topluma kazandırmaktır.

K9: Güvenliğin sağlanması için güvenlik kameraları dronelar örnek olarak gösterilebilir.

K10: Eğer ki bulunduğu yerde korumanın maliyet yükseliyorsa iki unsur ortaya çıkıyor ya korumadan vazgeçiyorsunuz ya da maliyetleri düşürmeye çalışıyorsunuz. Bunların hiçbirisi uzun vadede çözüm sağlamaz. Yazılıkaya anıtı içinde müzecilik önerisi mantıklıdır.

Sosyal Medya Kanallarının Aktif Kullanılması: Bölgenin reklamı ve kültürel miras üzerine yapılan tanıtım filmlerinin noksanlığından doğan sorunlara yönelik katılımcılar tarafından sosyal medya aracılığı ile duyuruların yapılması ve televizyonlarda bu konulara yönelik reklamların olması önerileri gelmiştir. Tanıtım ve reklam konusunda öneri sunan katılımların görüşleri aşağıda belirtilmiştir.

K3: Mutlaka televizyonlarda bunlara yönelik tanıtım filmleri veya reklamlar çevrilebilir, insanlar karşısına bir şey sık sık çıkıyorsa onu istemeseler bile yerden sonra öğrenmek zorunda kalıyorlar. Çocuklar için çizgi filmler yapılabilir.

K5: Sosyal medya ve görsel medya özellikle televizyon ve gazetelerde bu konularda haberler yapılabilir arkeolojik varlıkların değerleri bunların ülkemize kazandırdıkları konusunda halkın bilinçlendirilmesi yapılabilir.

K6: Turizm paydaşlarını getirerek tur operatörlerini, seyahat acentalarına, turist rehberlerine bölgeyi bilmesi ve tanıtılması amacıyla getirip miras alanının tanıtımı yapılarak turizme kazandırılabilir.

K13: Sosyal medyayı aktif kullanarak bu tür tanıtımların yapılması çok önemli. Kamuda yer alan her birime çok ciddi işler düşüyor.

K15: O bölgenin tarihi önemini anlatan reklamların yapılması belediyenin bu yönde çalışması insanlardaki bilincin uyanmasına katkı sağlayabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmanın bulgularına göre somut kültürel miras korumasının sadece Yazılıkaya anıtı bölgesi olarak değil genel bir biçimde ele alındığında Türkiye çapında ortaya konulan stratejilerin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Uygulanan koruma stratejilerin gerek beşeri gerekse politik sebeplerle sürdürülebilirliğinin sağlanamaması korumanın yarıda kalmasına sebep olurken tarihi yerlerin gelecek nesillere aktırımını zorlaştırdığı gözlemlenmiştir. Kültürel mirasın korunmasına yönelik yapılan literatür çalışmalarının sonuçları incelenmiş ve tek tek ele alınmıştır. Kültürel mirası koruma engelinde Erdoğan ve Çetinkaya'nın (2019) yapmış oldukları çalışmada Çatalhöyük bölgesi için farklı uzmanların biraraya gelerek yeni stratejilerin geliştirilmesi ve koruma personelinin güçlendirilmesi ile korunması konusunda yazılıkaya için cam duvar örülerek korumanın sağlanması ile yeni politikaların üretilmesi önerisinde bulunmuşlardır. Bu öneri anıtın coğrafi etkenlerden korunması ve dışardan gelebilecek müdahalelere karşı uygun olduğu gerekçesiyle ortaya atılmış olmasına rağmen, koruma camının kirlenmesi ya da hasar görmesi gibi durumlarda istenilen sonuçlara ulaşamayacağı kuşkusunu beraberinde getirmektedir. Çatalhöyük bölgesi kapalı bir koruma alanına sahip olduğu için koruma engellerini personel güçlendirme alanında gerçekleştirirken Yazılıkaya anıtının açık ve ziyaretçileri tarafından kolay ulaşılabilir olması koruma stratejisinin iki katı artmasına sebep olmaktadır. Koruma engelleri arasında yer alan stratejik hatalar incelendiğinde Tören (2012), Kültür Mirası Koruma Müdürlüğü için yetkinin tek elde bu müdürlük tarafından toplanmasını tavsiye ederken, bulgular sonucunda Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ayrılarak kültürel mirasın korunması işlevinin sadece Kültür Bakanlığına verilmesi ön görülmüştür. Gerekçe olarak Turizmin gelir getirici özelliği sebebi ile kültürel yerlerin miras olarak değil de maddi açıdan gelir getiren yerler olarak görüldüğü ve pazarlandığı savunulmuştur.

Kültürel mirasın korunmasında sosyal gelişimi etkileyen faktörler arasında yerel halkın bilinçsizliği ve eğitim eksikliği yer almaktadır. Çetin (2010) yapmış olduğu çalışmada Cumalıkızık Köyü yöre insanında turizm değerlerini koruma bilincinin geliştiği sonucuna ulaşırken elde edilen bulgular sonucu Yazılıkaya anıtının yaşam yerine çok yakın olması ve etrafında hayvancılığın yapılması yöre halkının bu konuda yeteri kadar bilince sahip olmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca her iki çalışmada da kadınların koruma ve sahip çıkma duygusunun erkeklere oranla daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bunun sebebinin ise ataerkil aile yapısından kaynaklandığı savunulmaktadır. Bu araştırmadan elde edilen bulgular diğer araştırmaları desteklemektedir.

Kültürel mirası korumada eğitim sisteminin eksik olması bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlardan bir tanesi olarak göze çarpmaktadır. Eğitim sisteminin kültürel mirasın korunması ile ilişkilerinin konu edildiği araştırmalarda okul müfredat sisteminin değişmesi ve kültürel miraslara yönelik derslerin öğrencilere küçük yaştan itibaren verilmesi gerektiğini savunurlarken (Çelepi, 2016; Sağ, 2018) Mortava ve arkadaşları (2014) genç kuşakların sosyal medya ve bilgisayar oyunlarına olan ilgisinin kültürel mirasın korunması noktasında yönlendirilebileceği ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada multimedya üzerinden sağlanan oyunlar ile derinlemesine bilgi verdiğini ve oyunların kültürel mirasları anlama üzerinde daha etkili olduğunu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmadan elde edilen bulgular; literatürü destekler şekilde müfredatın değişmesi ve kültür derslerinin küçük yaştan itibaren verilmesi gerektiğinin altını çizer niteliktedir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu kültürel mirasın korunmasına engel teşkil eden vandalizm üzerinde yoğunlaşmaktadır. Vandalizm sadece ülkemize özgü bir davranış değil, tüm

dünya ölçeğinde bir sorun olduğu yapılan literatür taraması ve mülakatlar sonucunda tespit edilmiştir. Akkuş ve Tamer (2015) yapmış oldukları çalışmada define vandalizmini incelemişler ve sonuç olarak dedektör kullanımının serbest olması ile izinsiz kazı yapılması sorunlarına öneriler sunmuşlardır. Mülakata katılan katılımcılara yöneltilen vandalizm sorusunun cevabının define avcıları üzerine yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Aynı çalışmada Türkiye çapında sorun teşkil eden vandalizmin engellenmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

- Dedektör kullanımının serbest olması,
- Caydırıcı cezalarının olmaması,
- Sprey boya satışının her yaşa yapılması ve
- Vandal saldırıya maruz kalmış yerlerin devlet tarafından koruma ve bakıma alınmaması kültürel yerlerin korunmasına engel olan unsurlar olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın bir diğer bulgusu ise kültürel mirasın tanıtımının eksik olması veya hiç yapılmaması o bölgenin gelişimine doğrudan etki ettiği noktasında önem arz etmektedir. Bu öneme dair yapılan çalışmalarda Çanakkale bölgesinde bulunan coğrafi işaretli ürünlerin tanıtım eksikliğinden dolayı turist çekiminin zayıf olduğu kanısını savunulurken (Mercan ve Üzülmöz, 2014), Boiano vd., (2012) web sayfalarında bulunun blogların kültürel odaklı bloglar ve çevrimiçi dergiler için bir uygulama şeklinde uyarlanabilmesini öneri olarak sunmuştur. Yazılıkaya anıtı üzerinde yapılan mülakatlar sonucunda bölgenin tanıtımının eksik olması Mercan ve Üzülmöz'in çalışması ile eş değer yargılar taşımakta olup tanıtım eksikliği ve değer yaratma konularının bölgenin gelişmesine ve varlığının fark edilmemesine sebep olduğu gibi bulguların diğer araştırmalarda ortaya çıkan sonuçları desteklediği görülmektedir.

Evrensel değerlere sahip ve daha önce yaşamış olan toplumların oluşturmuş olduğu kültürel miras veya kültür mirası; değerler ve gelenekler çerçevesinde oluşmaktadır. Kültürel miraslar geçmiş tarihimizi ve kimliğimizi temsil ederken aynı zamanda geçmiş, günümüz ve gelecek arasında sıkı bir bağ kurmaktadır. Geçmişin tarihini yaşatan ve gelecek nesillere aktaran kültürel mirasların ulusal yasalar ve uluslararası anlaşmalar ile korunmaya alınması ve devamlılığının en iyi şekilde sürdürülmesi oldukça önemli bir husustur. Son zamanlarda gerek beşeri faktörler gerekse korunmasız kalan mirasların doğa faktörleri tarafından zarar görmesi, toplum farkındalığının kazandırılması gerektiği bilincini oluşturmuştur. Bu bilinç doğrultusunda hazırlanan çalışmanın amacı; literatürde az sayıda yer alan kültürel miras kaynaklarının etkin bir biçimde korunabilmesi noktasında sürdürülebilir bir koruma stratejisi geliştirmektir. Yapılan çalışmada Eskişehir bölgesinde yer alan ve UNESCO Dünya Kültür Mirası listesinde bulunan Yazılıkaya anıtı örnek olarak incelenmiş, sürdürülebilir koruma stratejileri ve şüana kadar yapılan koruma çalışmalarının etkinlikleri araştırılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda yapılan araştırma tasarımında olgu bilim deseninde çoğunlukla söz konusu içeriklerdeki temaları, kalıpları ve sık tekrar eden kelimeler gibi içeriğin önemli olduğu düşünülen parçalarını belirlemek ve analiz etmek için içerik analizi kullanılmıştır. Farklı disiplinlerden gelen 16 gönüllü katılımcıya yöneltilen mülakat soruları ile konuya derinlemesine bakılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bulguları sorunlar ve öneriler hususunda iki başlık altına toplanan alt faktörleri içermektedir. Araştırma kapsamında elde edilen analizler sonucuna göre sorunlar bulgusu altında koruma engelleri, sosyal gelişimi etkileyen faktörler, vandalizm ve tanıtım eksikliği yer alırken öneriler bulgusu altında koruma politikalarının güncellenmesi, müfredat sisteminin değişmesi, caydırıcı cezaların uygulanması ve bölgenin tanıtımının güçlenmesi sonuçlarına ulaşılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre anıtın üzerine cam duvar örülmesi ve anıt ile ziyaretçi arasına ulaşım sınırının çizilmesi, Yazılıkaya anıtında koruma engellerine karşın verim elde edileceği düşünülmektedir. Araştırma kapsamında toplam 16 katılımcıya ulaşılmıştır ve katılımcılar

Yazılıkaya anıtının uzay çatı sistemi ile koruma altına alınması ve bölgenin aydınlatılarak güvenlik sistemleri ile gözetilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca K4, K6, K8 ve K9'un ifadelerine göre kültürel mirasları koruma üzerine politikaların güçlendirilmesi ve gerekli bakanlıkların konuyu detaylı şekilde ele alarak incelemesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Çalışmadan elde edilen diğer bir önemli sonuç ise K12'nin ifadesi ile bölgenin jeopark alanına dönüştürülmesi; hem bölgenin turizm alanında güçleneceği hemde anıtın korunmasında daha başarılı olacağı sonucunu vermiştir.

Çalışma kapsamında ortaya çıkan diğer bir sonuç ise okul müfredatlarının değiştirilerek kültürel miras ve müze derslerinin ilkökul seviyesinde okutulması sonucudur. Yapılan analiz sonucunda K1, K3, K7 ve K16'nın özellikle ilkökul seviyesinden başlanarak liseye kadar devam etmesi gerekli olan kültür ve kültürel miras derslerinin okutulması ayrıca anıt ve müzelerin yerinde ziyaret edilerek çocuklara eğitim verilmesi ifadeleri sonucu koruma bilincinin oluşmasında eğitimin önemli bir husus olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer önemli bir husus ise halk bilincinin oluşturulmasıdır. Yöre halkının bilinçlendirilmesi, yöre halkına seminerler düzenlenmesi ve halka kültürel mirasların önemi hakkında eğitimlerin verilmesi yöre halkının anıtı koruma çalışmalarına katılmasında önemli derecede etkili olacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bilerek ve isteyerek kamuya, bireye veya tarihi yerlere zarar verme eylemi sonucu ortaya çıkan vandalizm sorunu üzerine katılımcıların, özellikle kullanımı serbest olan detektör satışının kısıtlanması beklentileri bulunmakta ve bu suça karşı caydırıcı cezalar içeren yeni politikaların yapılması gerekmektedir. Vandalizme uğramış yerlerin bakıma alınması ve ilgili merciler tarafından temizlenmesi çevrenin bu olaya bakış açısını değiştirecektir. Ayrıca bölgenin giriş çıkış saatlerini belirlemek, alana güvenlik kameraları koymak ve güvenlik istihdamını arttırmak vandalizmin önüne geçmeye katkı sağlayacağı tespit edilmiştir.

Analiz sonucu tespit edilen tanıtım eksikliği sorununun K5, K9, K13 ve K15'in ifadeleri doğrultusunda sosyal medya üzerinden yapılan tanıtım içerikli paylaşımlar, tanıtım filmleri ve reklamlar ile eksikliğin giderileceği bulgusuna erişilmiştir.

Tüm bu bulgular doğrultusunda önerilebilecek ilk strateji 'Hayat Boyu Eğitim' olarak adlandırılmalıdır. Kültürel miras ve koruma bilincinin çocuklara küçük yaştan itibaren ilk önce aile içinde aşılanıp daha sonra okulların müfredatlarına eklenmesi gerekmektedir. Küçük yaştan öğrenmeye başlayan bireyin hayatının geri kalanında kültürel mirasın bilincinin farkında olması ve onu koruması gerektiği duygusunun oluşacağı ön görülmüştür. Ayrıca okullarda verilmesi gereken bu dersin uygulamalı olarak gerçekleşmesi, kültürel yerlere geziler düzenlenmesi ve müzelerin ziyaret edilmesi görerek anlama ve uygulayarak kalıcı öğrenim sağlanmasına yardımcı olacaktır.

Önerilebilecek ikinci strateji; vandalizm üzerine 'Etkin Cezalandırma Stratejisi'dir. Kültürel yerlere zarar veren bireylerin hapis veya para cezasına çarptırılması yerine zarar verdiği bölgelerde gerekli yardım faaliyetlerinde ve kültürel mirası iyileştirme projelerinde zorunlu olarak belirli süre boyunca çalıştırılması yolu ile kişilerin bölgede eğitilmesi stratejisinin uygulanması ön görülmüştür. Verilen para cezalarının veya hapis cezasının önleyici değil de bireyde daha çok hırs ve nefret duygusunu arttıracığı düşünülürse caydırıcı ceza yerine eğitimsel ve iyileştirici cezaların uygulanmasının etkili olacağı düşünülmüştür.

Sadece tarihsel olanı değil, günceli de kapsayan kültürel miras turizmi; ekonomik anlamda, nadir ve az bulunan bir ürün olması bakımından korunması ve gelecek nesillere aktarılması oldukça önemli bir durumdur. Bu araştırmanın önemini, üzerinde çok fazla çalışma bulunmayan anıtların korunmasında uygulama ve akademik yönden farklı disiplinlerden gelen bireylerin görüşlerinin alınması oluşturmaktadır. Konu ile ilgili öneriler, uygulamaya yönelik, bölgesel korumaya yönelik ve akademik araştırmalara yönelik olmak üzere üç kısımda verilmiştir.

- Uygulamaya yönelik öneriler;
 - İlerleyen zamanlarda bu alanda çalışma yapmak isteyen akademisyenlere yönelik olarak konu ile ilgili fen ve sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden gelen araştırmacıların özgün görüşleriyle birlikte çalışmalar yapmaları,
 - İlkokul öğrencilerin kültür mirasına bakış açılarını belirlemek üzerine çalışmalar yapılması,
 - Yazılıkaya anıtı veya diğer antik yerleşimlerin konu olduğu kültürler ve uygarlıkların yaşayış tarzlarını içeren oyunların oynanması ve
 - Kültürel miras alanlarını tanıtan web uygulamalarının geliştirilmesi ile bölgeye olan ilgi artırılmalıdır.
- Bölgeye yönelik koruma önerileri;
 - Koruma projelerinin yanı sıra yeni turizm türlerine yönelik turların planlanması ve bu anıtların bu turlar içerisinde rotalar halinde projelendirilmesi,
 - İlişkisel internet pazarlaması ile youtuberlerin, ünlülerin ve film yönetmenlerinin bölgeye davet edilmesi yolu ile reklamların yapılması,
 - Bölgeye tahsis edilen koruma istihdamının kamuya bağlı özel güvenlikler ile korunması ve alana güvenlik kameralarının tahsis edilmesi gerekmektedir.
- Akademik öneriler;
 - Gelecekte bu alanda yapılacak çalışmaların; vandalizm ve sosyal etkinliklerine, projeler ve finansal yeterliliklere bağlı olarak stratejilerin geliştirilmesine kaynaklık etmekle birlikte üniversiteler ile iş birliği altında korumaya yönelik kültürel miras çalışmalarının yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Accardo, G., Giani, E. and Giovagnoli, A. (2003). The risk map of Italian cultural heritage. *Journal of Architectural Conservation*, 9(2), 41-57.
- Adie, B. A., Falk, M. and Savioli, M. (2020). Overtourism As A Perceived Threat To Cultural Heritage In Europe. *Current Issues in Tourism*, 23(14), 1737-1741.
- Akkuş, Z. ve Tamer, E. (2015). Türkiye’de Definciliğin Kültürel Mirasın Korunması Bağlamında Değerlendirilmesi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 105-132.
- Aliağaoğlu, A. (2004). Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye’den Örnekler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(2), 50-64.
- Andretta, M., Coppola, F., and Seccia, L. (2016). Investigation on the interaction between the outdoor environment and the indoor microclimate of a historical library. *Journal of Cultural Heritage*, 17, 75-86.
- Annels, M. (1999). Evaluating phenomenology: Usefulness, quality and philosophical foundation. *Nurse Researcher*, 6(3), 5-19.
- Aslan, H. (2018). Vandalizmin Azaltılmasında Peyzaj Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi. *Mesleki Bilimler Dergisi (MBD)*, 7(2), 74-82.
- Atsız, O. ve Kızılırmak, İ. (2017). Mardin’in Doğal ve Kültürel Çekiciliklerinin Destinasyon

- Pazarlaması Kapsamında İncelenmesi. *Mukaddime*, 8(1), 25-41.
- Avşar, A. O. (2018). Yazılıkaya/Midas Vadisi Arkeolojik Verilen Değerlendirilmesi Projesi. *Yazılıkaya/Midas Vadisi Koruma-Onarım Raporu*, İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvarı Müdürlüğü, İstanbul.
- Bahçe, A. S. (2009). Kırsal Gelişimde Kültür (Mirası) Turizmi Modeli. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 1-12.
- Basat, E. M. (2013). Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikten Koruyabilmek, *Milli Folklor*: 100: 61-71.
- Baykan, E. ve Uygur Meydan, S. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.
- Bhati, A. and Pearce, P. (2016). Vandalism and tourism settings: An integrative review. *Tourism Management*, 57, 91-105.
- Boiano, S., Bowen, J. P., and Gaia, G. (2012). Usability, Design And Content Issues Of Mobile Apps For Cultural Heritage Promotion. *The Malta Culture Guide Experience*, arXiv preprint arXiv:1207.3422.
- Brumann, C. and Gfeller, A. (2021). Cultural landscapes and the UNESCO World Heritage List: perpetuating European dominance. *International Journal of Heritage Studies*, 1-16. <https://doi.org/10.1080/13527258.2021.1941197>.
- Çakır, G., Çiftçi, G., ve Çakır, A. (2016). Politik krizlerin kültürel miras üzerindeki etkileri: Türkiye örneği. *Journal of Tourism Theory and Research*, 2(2), 126-138.
- Capodiecì, A., Elia, G., Grippa, F., and Mainetti, L. (2019). Dijital ortamlarda kültürel mirasın tanıtımı için ağ tabanlı bir gösterge panosu. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 36 (4), 453-475.
- Casaly, P. (2016). Al Mahdi Before The ICC: Cultural Property And World Heritage In International Criminal Law. *Journal of International Criminal Justice*, 14(5), 1199-1220.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: choosing among five approaches (2nd ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Creswell, J. W. and Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Crouch, M. and McKenzie, H. (2006). The logic of small samples in interview-based qualitative research. *Social Science Information*, 45(4), 483-499.
- Çelepi, M. S. (2016). Somut olmayan kültürel miras ve üniversite gençliği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(3), 15-35.
- Çelik, M., Seferoğlu, M. T., Seferoğlu, A. G., ve Akpınar, M. V. (2018). Trabzon Uzungöl Sit Alanı için Kaya Islahı Projelendirmesinde Karşılaşılan Zorluklar ve Çözüm Önerileri. *Journal of Investigations on Engineering & Technology*, 1(1), 1-6.
- Çetin, T. (2010). Cumalıkızık köyünde kültürel miras ve turizm algısı. *Milli Folklor Dergisi*, 11(87), 181-190.
- Çingay, B., Ataşlar, E., ve Koyuncu, O. (2017). Eskişehir Yazılıkaya vadisi ve çevresi florası. *Biyolojik Çeşitlilik ve Koruma*, 10(3), 43-57.
- Danti, M. D. (2015). Ground-based observations of cultural heritage incidents in Syria and Iraq.

Near Eastern Archaeology, 78(3), 132-141.

Diñcer, F. İ. ve Ertuğrul, S. M. (2000). Kültürel Mirasın Korunması ve İstanbul ilindeki Tarihi Yapıların Turizm Amacı Kullanımı Üzerine Bir Deneme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 69-78.

Dönmez, C. ve Yeşilbursa, C. C. (2014). Kültürel miras eğitiminin öğrencilerin somut kültürel mirasa yönelik tutumlarına etkisi. *Elementary Education Online*, 13(2). 425-442.

Englander, M. (2012). The interview: Data collection in descriptive phenomenological human scientific research. *Journal of Phenomenological Psychology*, 43(1), 13-35.

Er, Ö. ve Bardakoğlu, Ö. (2016). Kültürel Mirasın Sürdürülebilir Turizm Ürünü Çeşidi Olarak Değerlendirilmesi: Edirne Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 17(2), 95-111.

Erdoğan E. ve Çetinkaya M. (2019). Unesco Dünya Kültürel Miras Alanları Ve Koruma Sorunları: Konya Çatalhöyük Örneği, *International Social Sciences Studies Journal*, 5(31): 1641-1653.

Fitri, I., Ahmad, Y., and Ahmad, F. (2015). Conservation of tangible cultural heritage in Indonesia: a review current national criteria for assessing heritage value. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 184, 71-78.

Frey, B. S. and Dominic, R. (2007). Protecting Cultural Monuments Against Terrorism. *Defence And Peace Economics*, 18:3, 245-252.

García-Hernández, M., la Calle-Vaquero, D., and Yubero, C. (2017). Cultural heritage and urban tourism: Historic city centres under pressure. *Sustainability*, 9(8), 1346.

Gentles, S. J., Charles, C., Ploeg, J., and McKibbin, K. A. (2015). Sampling in qualitative research: Insights from an overview of the methods literature. *The Qualitative Report*, 20(11), 1772-1789.

Giorgi, A. (2009). *The descriptive phenomenological method in psychology: A modified Husserlian approach*. Pittsburgh, PA: Duquesne University Press.

Gonzalez, V. M., Coromina, L., and Gali, N. (2018). Overtourism: residents' perceptions of tourism impact as an indicator of resident social carrying capacity-case study of a Spanish heritage town. *Tourism Review*, 73 (3), 277-296.

Göğebakan, Y. (2015). Dünya üzerindeki kültürel varlıkların turizme ve ekonomiye katkısı. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(2), 48-71.

Guripek, E. (2020). *Sirac Turkmen Traditions in the Context of Cultural Heritage Tourism*. In *Tourism and Hospitality Studies*, 28, Peterlang Publishing, Berlin.

Güngör, H., Çopuroğlu, H., Yaz, N., ve Öz, M. (2005). Yazılıkaya'nın Korunması. *Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 8-10 Eylül 2005, SDÜ, Isparta.

Güngör, Ş. (2016). Koruma Statülerinin Koruma-Kullanma Dengesine Etkisi: Zelve Açık Hava Müzesi (Nevşehir/Avanos). *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(1), 205-223.

Hesse-Biber, S. N., Leavy, P. (2006). *The Practice of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE.

İSMEP Rehber Kitaplar. (2014). Kültürel Mirasın Korunması, İstanbul: İstanbul Valiliği, İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (İPKB) ve İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü https://www.ipkb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/10/ISMEP6_KC3BChC3BCrelMirasC4B1nKorunmasC4B1.pdf, Erişim Tarihi: 09.01.2021.

Kavak, M. (2019). Frig Yolu'nun Turizm Ve Kültür Rotası Açısından Değerlendirilmesi.

- Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi/Examination of Antakya in terms of Urban Identity. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 373-392.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (2004). Intangible Heritage as Metacultural Production. *Museum International*, 56 (1-2), 52-65.
- Kurtar, C. ve Somuncu, M. (2013). Kentsel kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 35-47.
- Kuşçuoğlu, G. Ö. ve Taş, M. (2017). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 58-67.
- Lewer, N., Lafortune-Bernard, A., Coningham, R., Acharya, K. P., and Kunwar, R. B. (2019). Community engagement in the greater Lumbini area of Nepal: The micro-heritage case study of Dohani. In *Archaeology, Cultural Heritage Protection and Community Engagement in South Asia*, 59-74, Palgrave Pivot, Singapore.
- Logan, W. (2012). Cultural diversity, cultural heritage and human rights, towards heritage management as human rights-based cultural practice. *International Journal of Heritage Studies*, 18(3), 231-244.
- Marshall, C. and Rossman, G. B. (2016). *Designing qualitative research (6th ed.)*. Los Angeles, CA: Sage.
- Mercan, Ş. O. ve Üzülmöz, M. (2014). Coğrafi işaretlerin bölgesel turizm gelişimindeki önemi: Çanakkale ili örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 67-94.
- Messtell, L. (2018). A Future, In *Ruins: UNESCO, World Heritage, And The Dream of Peace*. Oxford University Press.
- Mortara, M., Catalano, C. E., Bellotti, F., Fiucci, G., Houry-Panchetti, M., and Petridis, P. (2014). Learning Cultural Heritage By Serious Games. *Journal of Cultural Heritage*, 15(3), 318-325.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Neuman, W. L. (2011). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. USA: Allyn and Bacon.
- Okuyucu, A. ve Somuncu, M. (2013). Türkiye'de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance Proceedings*, 9-12.
- Önem, A. B. ve Kılınçaslan, I. (2005). Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik. *İTÜDERGİSİ/a*, 4(1), 115-125.
- Özdemir, G. (2007). Destinasyon yönetimi ve pazarlama temelleri İzmir için bir destinasyon model önerisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Özlu, T. Ve Kaleli, C. (2019). Kültürel Miras Turizmi Açısından Bir Değerlendirme: Ani Ören Yeri/An Evaluation In Terms Of Cultural Heritage Tourism: Ani Ruins. *Amisos*, 4(7), 195-218.
- Padgett, D. K. (2017). *Qualitative Methods in Social Work Research (3rd ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice (4th ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Polat, Y. ve Avşar, A. O. (2020). Yazılıkaya/Midas Anıtı: Anıtta Gözlemlenen Bozulmalar ve Koruma Önerileri. *Amisos*, 5(8), 103-121.

- Rusalić, D. (2009). Making the Intangible Tangible, *The New Interface of Cultural Heritage*. Belgrad: Institute of Ethnography Sasa.
- Saçılık, Y. M. ve Toptaş, A. (2017). Kültür Turizmi ve Etkileri Konusunda Turizm Öğrencilerinin Algılarının Belirlenmesi, *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2), 107-119.
- Sağ, Ç. (2018). İlkokul sosyal bilgiler dersinde somut olmayan kültürel miras eğitime yönelik etkinlik temelli bir eylem araştırması, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şahin, S. ve Özdemir, Ö. (2018). İl ve müdürlükleri internet sitelerinde Türkiye'nin somut olmayan kültür mirasını tanıtılmaması. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 563-583.
- Small, M. L. (2009). 'How many cases do I need?' On science and the logic of case selection in fieldbased research. *Ethnography*, 10(1), 5-38.
- Subaşlar, B. (2007). Turizm Tanıtımında Kültür Turizminin Yeri İstanbul Üzerine Bir Uygulama. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tabak, G., Samur, A.N., ve Yılmaz, İ. (2019). Turizmde Vandalizm Sorunu ve Çözüm Önerileri: Nevşehir Örneği. 1. *Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi Bildiri Kitabı*, (7-9 Kasım Niğde), 233-246.
- Taylor, K. (2004). Cultural Heritage Management: A Possible Role for Charters and Principles in Asia, *International Journal of Heritage Studies*, 10 (5), 417-433.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı (2021). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi. <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263665/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasisozlesmesi.html> (Erişim Tarihi: 10.02.2021)
- Timothy, D. J. (2011). *Cultural Heritage and Tourism: An Introduction*. Bristol: Cahnnel View Publications.
- Topal, T. ve Sözmén, B. (2000). Freeze-thaw resistance of the Yazilikaya tuffs. In *Proceedings of the 9th International Congress on Deterioration and Conservation of Stone*, 275-281. Elsevier Science BV.
- Topçu, K. (2011). Kent kimliği üzerine bir araştırma: Konya örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 1048-1072.
- Tören, E., Konak, N., ve Demiral, G. N. (2012). Eskişehir'in Kültürel Miras Varlıklarının Korunmasında Kamu Kurumlarının Rolü. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 69-88.
- Tracy, S. J. (2010). Qualitative quality: Eight "big-tent" criteria for excellent qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 16(10), 837-851.
- Tracy, S. J. (2019). *Qualitative research methods: Collecting evidence, crafting analysis, communicating impact*. West Sussex, UK: John Wiley & Sons.
- Yıldırım, M. (2017). Kültürel turizm ve kültürel mirası koruma: Diyarbakır Hasan Paşa Hanı örneği. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 8(2), 335-344.
- Unesco Türkiye Milli Komisyonu - UTMK (2021), Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177>, Erişim Tarihi: 09.01.2021.
- Ürün, Ş. (2016). Dünya kültürel ve doğal mirasın korunmasına dair sözleşme: doğal miras alanları başvuru, adaylık ve değerlendirme süreçleri. *Unesco Türkiye Milli Komisyonu Raporu*, Ankara.

Van Manen, M. (2016). *Phenomenology of practice: Meaning-giving methods in phenomenological research and writing*. New York, NY: Routledge.

Wang, J. J. (2015). Flood risk maps to cultural heritage: Measures and process. *Journal of Cultural Heritage, 16(2)*, 210-220.

Yılmaz, K. T., Düzenli, A., Çakan, H., ve İzçankurtaran, Y. (2005). Nemrut Dağı ve Karatepe-Aslantaş Milli Parkları Örneğinde Bitki Örtüsüne Ait Verilerin Koruma Planlamasında Kullanımı, *Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 8-10 Eylül, SDÜ, Isparta.